

УДК 378.13 : 821.161.2

ВІТАЛІНА РЕЙДАЛО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ: ПОГЛЯДИ А.С. МАКАРЕНКА ТА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються проблеми сучасної освіти, звертається увага на одне з головних завдань вищої школи – формування педагогічної компетентності майбутнього викладача як основи педагогічної майстерності. Висвітлюються погляди видатного педагога А. С. Макаренка на педагогічну майстерність викладача та професійну компетентність молодого педагога.

***Ключові слова:** педагогічні погляди А. С. Макаренка, педагогічна майстерність викладача, структура педагогічної майстерності, професійно-педагогічна компетентність молодого викладача, складові професійної компетентності молодого викладача.*

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейське і світове освітнє співтовариство, сучасний розвиток суспільства вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку шляхів підвищення якості освітніх послуг для ефективного забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання протягом життя. Адже сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян [7, с. 2-8]. Це є природна потреба у підготовці нового покоління викладачів вищої школи для ефективного здійснення саме педагогічної діяльності. Адже викладач – це людина, скерована на майбутнє, яка формує у молодих людей активне і відповідальне прагнення оновлення світу, в якому вони живуть [8, с. 9].

Необхідність перебудови всіх напрямів діяльності сучасного освітнього простору для створення відповідних умов формування молоді компетентної особистості потребує повернення до вже набутого людством прогресивного досвіду в царині педагогіки з погляду сьогодення, його переосмислення та висвітлення у контексті сучасних культурно-освітніх змін, адже саме педагогічний досвід є тим невичерпним життєдайним джерелом і одночасно способом перевтілення наукового знання у практичні вміння, критерієм його істинності [1].

Кращі досягнення класичної та нової педагогіки ввїбрала в себе педагогічна діяльність А. С. Макаренка. Значний внесок у вивчення його ідей зробили українські вчені Н. В. Абашкіна, А. М. Бойко, Н. П. Дічек, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос, В. Ф. Моргун, Ф. І. Науменко, М. П. Ніжинський, Н. Г. Ничкало, М. М. Окса, А. В. Ткаченко, М. Д. Ярмаченко та багато інших [1].

Мета статті: з'ясувати погляди видатного педагога А. С. Макаренка на майстерність учителя та порівняти із думками сучасних учених про майстерність викладача; визначити, чи можливе використання поглядів А. С. Макаренка під час підготовки молодого покоління викладачів.

Виклад основного матеріалу. Глибина сучасних освітніх реформ, якість і ефективність роботи навчальних закладів і установ системи національної освіти не повністю задовольняють сучасні потреби особистості та суспільства. Серед недоліків у програмі зазначається, що зміст і організація національної освіти недостатньо переорієнтовано на особистість дитини, на формування у дітей і молоді життєво важливих компетентностей, активної їх соціалізації; потребує якісного поліпшення освіта дорослих, структурних підрозділів вищих навчальних закладів, на базі яких здійснюється підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [7, с. 6-7].

Серед основних напрямів діяльності освітньої політики продовжують фігурувати філософія «людиноцентризму» та модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу. «Бо саме через освіту насамперед ми повинні готувати людину з інноваційним типом мислення, культури, здатну до продукування та впровадження інновацій» [2].

Ретроспективний аналіз визначних явищ в історії педагогіки, пошук механізмів розв'язання сучасних педагогічних завдань звернув нашу увагу на педагогічну спадщину А. С. Макаренка. Адже його творчий спадок не обмежується часовими рамками, він спрямований у майбутнє і не тільки може, а й повинний застосовуватися в сучасних умовах [1].

Насамперед варто сказати, що в педагогічній спадщині А. С. Макаренка представлено досвід реалізації так необхідного сьогодні особистісно зорієнтованого підходу у вихованні та навчанні. Педагог в одній із своїх лекцій «Мои педагогические воззрения» щодо індивідуального підходу зазначав: «Возьмите такое качество характера, как способность ориентировки, умение в самой сложной обстановке ориентироваться очень быстро, очень точно, очень спокойно, уверенно, без крика, без истерики, без паники, без визга, такое умение мы обязаны воспитывать» [3]. Адже педагогічна система А. С. Макаренка давала

кінцевий результат: виховувала особистостей соціально адаптованих, оптимістичних, морально здорових, працьовитих, творчих та всебічно розвинених. Це характеристика того, що нині має дати реалізація компетентнісного підходу в педагогічному процесі [1].

Важливим для нас є також висновок видатного педагога про те, що гуманізм полягає не в красивих словах і деклараціях, а у відповідальності, повсякденній реальній роботі зі створення нормальних умов для здорового побуту, навчання, праці, освоєння професії, фізичного зростання і духовного росту молоді людини. Адже саме на справжньому піклуванні про наших дітей, їхній розвиток ми повинні сьогодні перевіряти гуманізм і демократизм організаторів народної освіти, учених, педколективів і педагогів [6].

У центрі педагогічної уваги А. С. Макаренка був вихованець зі своїми інтересами, прагненнями, потребами, проблемами, нездоровим соціально-моральним досвідом минулого та його гармонійні відносини з колективом; він робив усе можливе, щоб виховати справжнього громадянина своєї Вітчизни, молоду людину, яка розвивалася б та плідно працювала б у суспільстві, колективі, могла швидко адаптуватися до нових умов життя. Чи не співзвучні його погляди з основними завданнями та вимогами до освіти, навчання й виховання, що викладені в усіх сучасних державних документах (Закону України «Про освіту», Державної національної програми «Освіта», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки та ін.), в яких наголошується, що найважливішим для держави є виховання громадянина незалежної України та навчання людини інноваційного типу мислення й культури, забезпечення її особистісного розвитку згідно з індивідуальними задатками, здібностями, потребами з урахуванням інноваційного розвитку освіти, потреб суспільства й держави.

Суспільство може існувати, якщо його громадяни розподіляють між собою головні сфери застосування своїх сил (виробництво, наука, мистецтво), кооперування яких дає змогу людству розвиватися... Проте для цього потрібні люди, які ввібрали б у себе досвід, набутий попередніми поколіннями, і були б готові розвивати надалі й виробництво, і науку, і мистецтво. Педагогічна діяльність як форма вияву активного ставлення людини до навколишньої дійсності сконцентрована в галузі залучення молодого покоління до накопичення суспільного досвіду (в освіті) [8, с. 7]. Отже, реформування освіти на компетентнісній основі необхідно розпочинати насамперед з підготовки нового молодого покоління викладачів вищих навчальних закладів, діяльність яких буде спрямована на майбутнє і які будуть формувати у молодих людей прагнення до оновлення світу, до активної участі в житті суспільства.

Практика переконує, що спроби активізувати підготовку фахівців вищої школи через введення інновацій (перехід на кредитно-модульну систему, особистісно-розвивальні технології, проблемне навчання та впровадження «активних» методів навчання) поки що не дають бажаних результатів через низьку готовність викладачів до їх реалізації [8, с. 25]. Адже важливу роль у досягненні позитивних результатів освітніх реформ відіграє високий професійний рівень викладачів вищої школи, володіння ними педагогічною майстерністю та фахова підготовка молодого покоління.

Проблема педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу нині досить актуальна та дискусійна, глибока і динамічна.

В. Г. Кремень у своїй доповіді зазначав: «Самодостатність, майстерність, інноваційність, здатність до стійкого самовдосконалення, бачення і усвідомлення тенденцій соціально-культурного розвитку, зокрема на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, знання англійської мови, мають бути з-поміж основних вимог до компетентності та кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [2, с. 18].

Про підготовку та виховання педагогічних кадрів, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, дитиноцентризму, власного творчого безперервного професійного зростання наголошується і в Національній стратегії розвитку освіти в Україні [7, с. 37].

Першим в історії педагогіки підняв питання про майстерність вчителя та ввів у науковий обіг поняття «педагогічна майстерність» А. С. Макаренка. У його педагогічній

спадщині знаходимо чимало міркувань про молодого педагога та педагогічну майстерність викладача. Антон Семенович зазначав: «Мастерство это то, чего можно добиться, и как может быть известный мастер-токарь, прекрасный мастер-врач, так должен и может быть прекрасным мастером педагог»; «Я на опыте пришел к убеждению, что решает вопрос мастерство, основанное на уменье, на квалификации». Звертаючись до молодих вчителів, А. С. Макаренко говорив: «Я уверен, что все мы с вами – люди одинаковые. Я проработал 32 года, и всякий учитель, который проработал более или менее длительно, – мастер, если он не лентяй. И каждый из вас, молодых педагогов, будет обязательно мастером, если он не бросит нашего дела, а насколько он овладевает мастерством, – зависит от собственного напора» [4].

Автор педагогічного словника С. У. Гончаренко визначає педагогічну майстерність як характеристику високого рівня педагогічної діяльності, критеріями якої виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді [8, с. 25].

А. С. Макаренко розумів майстерність вчителя як складний комплекс знань навчально-виховного процесу та вмінь навчати й виховувати. Про справжнього педагога він говорив: «То, что мы называем высокой квалификацией, уверенное и четкое знание, умение, искусство, золотые руки, немногословие и полное отсутствие фразы, постоянная готовность к работе – вот что увлекает ребят в наибольшей степени... Если вы блещете работой, знанием, удачей, то спокойно не оглядывайтесь: они на вашей стороне...» [5, с. 102-103]. З огляду на сучасну педагогічну термінологію можна припустити, що мова йде про професійно-педагогічну компетентність, адже, за словами А. С. Макаренка, майстерність досягається вже з роками.

Під професійною компетентністю педагога розуміють інтегративну властивість особистості, яка оволоділа комплексом науково-теоретичних знань, має професійні якості, уміння та навички самостійної практичної діяльності для ефективної реалізації завдань педагогічного процесу.

Професійна компетентність молодого викладача є підвалиною для подальшого формування його педагогічної майстерності. У свою чергу, між професійною компетентністю і педагогічною майстерністю немає чіткого розмежування: остання може розглядатися як найвищий рівень розвитку компетентності [8, с. 30].

У своєму розвитку педагогічна майстерність проходить певні рівні. Першим, початковим рівнем розвитку педагогічної майстерності є професійна компетентність, якою оволодіває випускник вищої школи у магістратурі, готовий до педагогічної діяльності. Поступово відбувається процес його професійного зростання як викладача: він засвоює нові педагогічні технології, підвищується його професійна культура, розвиваються педагогічні здібності, якості і властивості, збагачується методичний арсенал. Тоді варто говорити про другий рівень розвитку педагогічної майстерності – власне педагогічну майстерність. Третім рівнем педагогічної майстерності є педагогічне новаторство. Такий викладач вносить принципово нові ідеї у навчально-виховний процес, розробляє нові методичні системи, створює власні персонал-технології [8, с. 26].

Аналіз педагогічної спадщини А. С. Макаренка дає змогу виділити такі риси професійної компетентності педагога («професійної майстерності» за А. С. Макаренко).

По-перше, це вміння педагога-організатора, який зможе правильно створити колектив учнів, його навчання та виховання: «Одним словом, я требую, чтобы детская жизнь была организована как опыт, воспитывающий определенную группу привычек»; «Надо организовать коллектив так, чтобы воспитывались действительные, не воображаемые, а настоящие, реальные качества личности»; і якщо цього зможе досягти викладач, то «там, где есть коллектив, там работа идет успешнее, там и вопрос о дисциплине не ставится»; «...И тогда ... индивидуальный поход будет действовать значительно сильнее, красивее и целесообразнее» [3].

По-друге, педагогічні здібності, роль педагога-наставника, який завжди повинен вміти не лише розповісти чи показати, а й методично правильно, обґрунтовано навчити, передати свої знання, вміння та вправність іншій людині (учню чи студенту).

Молодому вчителю автор дає пораду завжди враховувати досвід та рекомендації досвідчених працівників освіти: «Вы молодой педагог, только что окончили вуз, еще мало знаете, оставайтесь с нами, если вы согласны с нашим планом». Адже щоб стати мудрим наставником, потрібно не один рік працювати в педагогічній сфері, працювати над самовдосконаленням, набувати досвіду роботи: «...Я настаиваю на том, что учитель (молодой) – это рядовой работник. Если он не сумеет быть хорошим рядовым работником, он никогда не сможет быть хорошим руководителем. Ведущая же роль в коллективе должна принадлежать руководителю коллектива, опытному педагогу, которому весь коллектив должен быть предан» [4].

По-третє, вміння раціонально використовувати час для спілкування на заняттях: «Языком болтать надо умеренно и не больше примерно одной пятой всего времени занятий» [3].

По-четверте, володіння педагогічною технікою: «это искусство постановки голоса, искусство тона, взгляда, поворота» [4].

По-п'яте, гуманістична спрямованість діяльності: «как можно больше требования к человеку, но вместе с тем и как можно больше уважения к нему» [4].

По-шосте, особисті якості: оптимізм, цілеспрямованість, творчість, високий рівень культури та широкий кругозір.

Ось як А. С. Макаренко писав про молодого педагога: «Петр Иванович принес в колонию целый комплекс счастливых особенностей. У него было как раз то, что нам нужно: молодость, прекрасная хватка, чертовская выносливость, серьезность и бодрость, и не было ничего такого, что нам не нужно: никакого намека на педагогические предрассудки, никакой позы по отношению к воспитанникам, никакого семейного шкурничества... Были достоинства и дополнительные: он любил военное дело, умел играть на рояле, обладал небольшим поэтическим даром и физически был очень силен. Он принял на веру все мои педагогические установки и до конца никогда ни в чем не усомнился, избавив меня от бесплодных педагогических споров и болтовни» [5, с. 124].

Отже, організаційні та комунікативні вміння, педагогічні здібності, володіння основами педагогічної техніки, гуманістична спрямованість та особисті якості – такі, як оптимізм, цілеспрямованість, творчість, високий рівень культури та широкий кругозір – ось такими повинні бути, за А. С. Макаренко, якості молодого викладача вищої школи. Педагогічна ж майстерність, за словами видатного педагога, досягається протягом тривалого часу копійкою педагогічної діяльності, коли відбувається вдосконалення всіх вище перерахованих якостей, продовжується самоосвіта і додається досвід роботи. Звичайно, більшість його рекомендацій стосувалися сфери виховання, проте ці два освітні процеси, навчання і виховання, настільки взаємопов'язані, що на думки А. С. Макаренка можна спиратися і в галузі навчання, зокрема, щодо професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів ВНЗ у системі магістратури.

Предметом нашої уваги стала педагогічна компетентність як початковий рівень формування педагогічної майстерності майбутнього викладача вищого навчального закладу, проте уявляється важливим також питання щодо структури педагогічної компетентності майбутнього викладача та характеристик основних її компонентів; у подальшому передбачається звернути увагу і на формування методичної компетентності та рекомендації А. С. Макаренка щодо методики викладання.

Список використаних джерел

1. Бучківська В.В. Особистісно-орієнтований підхід до виховання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / В. В. Бучківська. –К., 2004. –21 с.
2. Кремень В.Г. Зміцнювати науковий фундамент освітньої модернізації (Звітна доповідь президента академії В.Г. Кременя) [Електронний ресурс] / В.Г. Кремень // Режим доступу : <http://naps.gov.ua/uploads/.../dopovid2012.docx>

3. Макаренко А. С. Мои педагогические воззрения [Электронный ресурс] / Электронный архив А. С. Макаренко. Публицистика // Режим доступа : <http://antmakarenko.narod.ru>
4. Макаренко А. С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта [Электронный ресурс] / Электронный архив А. С. Макаренко. Публицистика // Режим доступа : <http://antmakarenko.narod.ru>
5. Макаренко А. С. Педагогическая поэма [Электронный ресурс] / Электронный архив А. С. Макаренко. Художественные произведения // Режим доступа : <http://antmakarenko.narod.ru>
6. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посібник / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2010-2021 роки [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://mon.gov.ua/images/files/>
8. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник / В. М. Теслюк, П. Г. Лузан, Л. М. Шовкун. – К. : ДАККІМ, 2010. – 244 с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013

Рейдало В.

Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, Украина

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ КАК ОСНОВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА: ВЗГЛЯДЫ А. С. МАКАРЕНКО И СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье анализируются проблемы современного образования, обращается внимание на одну из главных задач высшей школы – формирование педагогической компетентности будущего преподавателя как основы его педагогического мастерства. Одновременно рассматриваются взгляды выдающегося педагога А. С. Макаренко на педагогическое мастерство преподавателя и профессиональную компетентность молодого педагога.

***Ключевые слова:** педагогические взгляды А. С. Макаренко, педагогическое мастерство преподавателя, структура педагогического мастерства, профессионально-педагогическая компетентность молодого преподавателя, составные профессиональной компетентности молодого преподавателя.*

Rejdale V.

Cherkassy National University named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine

PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATION AS THE BASIS OF PEDAGOGICAL SKILLS: VIEWS OF MAKARENKO AND OF MODERN EDUCATION

The article deals with the important problems of modern education and one of the main goals of higher school – the formation of pedagogical competence of future teachers as the basis of pedagogical skills. At the same time, the author describes the views of prominent educator Makarenko on teacher pedagogical skills and professional competence of the young teacher.

***Keywords:** pedagogical views of Makarenko, pedagogical skills of teacher, the structure of teaching skills, professional and pedagogical competence of the young teacher, components of professional competence of young teacher.*